

Biography Collection
Биографична колекция

ЖИВОТ И ДЕЛО НА АКАД. ПЕТКО СТАЙНОВ*

Георги Близнашки

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията е посветена на живота и делото на акад. Петко Стайнов – крупна и светла фигура, произлязла от академичните среди, но оставила трайни следи и в българската журналистика, обществен живот, политика и държавност.

Keywords: Petko Staynov, law, journalism, Bulgarian parliamentarism, politician

Професор Петко Стайнов (1890 – 1972) е крупна фигура едновременно в областта на академичната наука и в политическия живот на страната. Той пише редица ценни произведения, чрез които полага основите на модерното административно право в България. Отличителна черта на неговите правни изследвания обаче е обстоятелството, че те се опират на дълбоки и солидни познания в областта на административната наука и политическата теория.

Наред с това той разгръща широка журналистическа дейност, като публикува множество статии и студии за различни периодични издания, а през годините лично редактира някои от най-влиятелните измежду тях.

Неговата обществена кариера е уникална за страна като България, с нейните груби политически нрави: той пребивава близо половин век в Народното събрание – както преди, така и след преломната дата 9 септември 1944 г., като по този начин поставя своеобразен рекорд в анализите на националния ни парламентаризъм.

I.

Петко Стоянов Стайнов е роден на 19 май 1890 г. в град Казанлък, където израства в семейство на занаятчий гайтанджии, членовете на което по-късно придобиват статуса на известни индустриалци. Висшето си образование той

* Слово произнесено по повод откриване на документалната изложба „Живот – преминал в служба на България“, посветена на 125 години от рождението на акад. Петко Ст. Стайнов (1890 – 1972), Аулата на СУ „Св.Климент Охридски“, 18 май 2015 г.

получава във Франция, където през периода 1908 – 1911 г. следва правни и административни науки най-напред в Гренобъл, а след това в Париж. Завършва Парижкия университет като лисансие по право през юни 1911 г. По-нататък продължава образованието си със специализации по административна и финансова наука в Париж и Лайпциг. През април 1914 г. в Парижкия университет той добива титлата доктор по икономически и политически науки.

Едва завърнал се под родната стряха в България, Петко Стайнов се записва доброволец и участва във войните за национално обединение. През Европейската война той вече е офицер и воюва от началото до края на бойните действия, като е ранен на фронта под Лерин. За участието си в Първата световна война той е награден с Орден за храброст.

По време на войните и непосредствено след техния край Петко Стайнов се захваща с журналистическа и обществена работа. Интересно е да се отбележи, че той изкарва юридическия си стаж в кантората на Теодор Теодоров – известен политически деец и вуйчо на бъдещата му съпруга, министър-председател на България (1918 – 1919). Посвещавайки се на журналистическото поприще, Петко Стайнов пише първите си статии за в. „Мир“ през 1914 г., когато вече се е ангажирал политически с Народната партия в България. От 1 октомври 1919 до 9 декември 1920 г. заема отговорния пост директор на печата при Министерство на външните работи и изповеданията и ръководи Българската телеграфна агенция.

През 1922 г. в София започва да излиза в. „Слово“ – всекидневник за политика, стопанство и културен живот, с главен редактор Александър Греков. През първите няколко години Петко Стайнов пише най-вече уводни статии, в които разглежда главно въпроси от вътрешната политика и ролята на централните държавни институции. На 21 май 1922 г. е убит основателят на изданието Александър Греков. Само няколко години по-късно – на 13 февруари 1925 г., е убит и вторият главен редактор Никола Милев. Тогава идва ред на Петко Стайнов да застане начело на изданието като главен редактор. Той вече определя редакционната политика и отговаря за финансовото състояние на изданието. През 1923 – 1931 г. Петко Стайнов работи и за други издания на управляващия Демократически сговор.

През 1919 г. Петко Стайнов сключва брак с младата интелектуалка Анна Михайлова Маджарова, родена 1894 г. в Пловдив, но корените на нейната фамилия са в Копривница, дъщеря на известния със своето русофилство политически и дипломатически деец от средите на Народната партия Михаил Маджаров. И двамата съпрузи се придържат към една и съща житейска максима, а именно „да се гледа напред“, като търсят и се радват на новото, без да потъват в носталгия по безвъзвратно отминалото. Една истинска хармония цари във взаимоотношенията между тези две ярки творчески индивидуалности. При всякакви превратности на съдбата те търсят и намират опора един в друг.

„Гости, гости, всеки ден, всяка вечер – пише в края на живота си Анна Каменова. – Обичахме гости, той особено – аз все се боях, че не ще се „отсрамя“ както трябва“. Петко Стайнов се изявява като типичен случай на *zoop politikon*, т.е. живее заедно с другите и се стреми да получи своето признание чрез тях, а заедно с това задава тон за обществените дебати.

Техният дом бързо се превръща в интелектуално средище, където всяка седмица се събират известни поети, писатели, художници и артисти. Сред редовните посетители са Боян Пенев, Елисавета Багряна, Дора Габе, Николай Лилиев, Димитър Шишманов, Сирак Скитник, Иван Милев, Андрей Стоянов, Чавдар Мутафов, Константин Константинов, Владимир Василев, Ангел Каралийчев, Панчо Владигеров и много други. Сбирките се осъществяват обичайно в началото на всяка седмица. „Защо бяхме избрали понеделниците? – възкликва Анна Каменова и веднага отговаря: – Нямаше театър“.

II.

Академичната кариера на Петко Стайнов започва през 1923 г., когато става частен хоноруван доцент по административно право в Юридическия факултет на Софийския университет. Научните му публикации от онова време следват една след друга, като те са печатани в различни наши и чужди списания. Появяват се последователно и няколко солидни монографични изследвания: „Административният акт. Опит за теория на административния акт в системата на българското правосъдие“ (1928); „Чиновническо право“. Т. 1 и 2 (1932 – 1934); „Административно правосъдие“. Т. 1 и 2 (1936 – 1937), както и издадената на френски в Париж книга „Le Fonctionnaire“ (1933).

Едва навършил тридесет и три годишна възраст, Петко Стайнов печата през 1923 г. книгата „Компетентност и народовластие (Политически изучавания върху кризата на парламентаризма и демокрацията)“, посредством която авторът се произнася по най-сложните и болезнени проблеми на националния конституционализъм и националния политически живот. Петко Стайнов е един от първите български учени, който задълбочено разисква проблема за правовата държава, разбираана преди всичко и най-вече като „държава на закона“.

През 30-те години издава първия български учебник по общата част на административното право, който до 9 септември 1944 г. претърпява няколко издания. Не остават настрана от неговите научни търсения и проблемите на местното самоуправление, като той се застъпва за разширяване на правата и свободите на общините.

Неговите публикации пораждат благоприятни отзиви сред съвременниците му. „Той пръв заговори у нас – пише проф. Стефан Киров – за важноста на схващането на администрацията като служба (*service public*) и реформирането ѝ върху принципа на „компетентността“. Все същият автор дава и обобщена

оценка за творчеството на Петко Стайнов през 1936 г., която ще послужи като препоръка за избирането му като дописен член на Академията на науките. Това, което не се споменава изрично в направената оценка, е обстоятелството, че Петко Стайнов демонстрира превъзходно концептуално мислене. През 1942 г. той вече е избран за редовен член на БАН, т.е. става академик.

Широк обществен отзвук получава сказката, изнесена от Петко Стайнов пред културния комитет на Демократическия сговор в началото на 30-те години на XX век. Петко Стайнов разисква темата за чиновничеството систематично, подчертавайки нейната многостранност и сложност. В страна като България, известна със своите политически страсти и партизански увлечения повече отколкото във всяка друга, е необходимо да се създаде „една здрава и технически подготвена бюрокрация“.

Висок, строен, облечен винаги изискано в светъл костюм и с неизбежната артистична папионка, Петко Стайнов внася колорит в академичната общност. Той олицетворява новата следвоенна вълна от преподаватели, които дават обновителен тласък на преподаваните от тях науки. Неговите лекции предизвикват интереса на студентската аудитория и са винаги добре посетени. Що се отнася до общуването с младите хора, които пълнят аудиториите, Петко Стайнов е на висота. „Със студентите – по думите на Петко Венедиков – се държеше много свободно и любезно и ни беше симпатичен“. Ето свидетелството на друг негов студент (бъдещия професор Живко Сталев) от началото на 30-те години: „Той никога не четеше. Словото му беше живо, разговорно, даже когато материята беше суха, намираще начин и изразни средства да я опредмети, да сведе най-сложните теоретически построения до ясен и прост изказ, достъпен до всички“. През 1937 г. той става извънреден професор, а от 1942 г. вече е редовен професор по административно право в Юридическия факултет.

III.

През тревожната есен на 1923 г. Петко Стайнов влиза за първи път в XXI Народно събрание като депутат от името на Демократическия сговор, излъчен в родния си Казанлък. Преди това той вече се е изявил като твърд поддръжник на акта от 9 юни и ярък привърженик на Демократическия сговор, създаден на 10 август 1923 г. Това е началото на дълга парламентарна кариера, като той е избран и преизбиран отново и отново в един и същи избирателен район. Поведението му в парламента е съдържано и овладяно, речите му по различни проблеми са смислени и задълбочени. Показателна е неговата реч при дебати по отговора на тронното слово през 1928 г., когото казанлъшкият народен представител се произнася по състоянието на финансите на страната. Но след поредната вълна от „македонски убийства“ в столицата и из Петричкия край също така призовава към дисциплиниране на „неотговорните фактори“, които

се опитват да създадат „държава в държавата“, и настоява за възстановяване „единството на българския суверенитет и единството на българската територия“. Словото му е изпратено с ръкопляскания от депутатите на мнозинството.

При поредната реконструкция на правителството на Демократическия сговор, възглавявано от Андрей Ляпчев, Петко Стайнов става министър на железниците, пощите и телеграфите (май 1930 – юли 1931 г.). Като министър на железниците, за кратко време, но с широк поглед и замах, Петко Стайнов насочва строителството и стопанисването им не към конюнктурни цели и задачи, а с оглед на по-далечните нужди от развитието на страната. За кратък период като член на правителството той замества Атанас Буров във Външното министерство, което му донася – по хорската мълва – огромна завист. Освен всичко друго той поставя в онази далечна вече епоха и основите на родното радиоразпръскване.

През 1933 г. Петко Стайнов участва в създаването на Комитет за защита на евреите в Германия заедно с Екатерина Каравелова, Антон Страшимиров, Асен Златаров и др. Властите забраняват събранието, свикано от комитета.

Държавният преврат от 19 май 1934 г. открива нови хоризонти в живота на Петко Стайнов, който преминава на дипломатическа работа. Министър-председателят Кимон Георгиев предприема завой във външната политика, насочен към подобряване на отношенията с водещите европейски държави, които задават тон в работата на Обществото на народите. Петко Стайнов, който вече се е доказал като солиден и умерен политик, владеещ перфектно френски език, получава най-важната дестинация за българската външна политика, а именно – посланическият пост в Париж.

Писмата и докладите на Петко Стайнов до министър-председателя, които започват с обръщението „Драги Кимоне“ и завършват със „Сърдечен поздрав“, свидетелстват за близките и доверителни отношения между двамата политически мъже. По-късно, когато 19-майските идеи са окончателно дезавуирани с назначаването на Георги Кьосеиванов за министър-председател, Петко Стайнов отказва да сътрудничи с новото правителство и се завръща в София.

През втората половина на 30-те години Анна и Петко се преместват да живеят в дома на Михаил Маджаров на ул. „Славянска“ № 22. Това е просторна къща с много стаи, уредена с изисканост и чувство за стил. Особено внимание заслужава психологията на общуване между представителите на различни обществени среди и поколения в този дом, който е наречен от Петър Увалиев „мое частно училище по цивилизация“.

По време на изборите за Народно събрание от 1938 г. Петко Стайнов се обявява против чиновническото правителство, назначено от царя, и пледира за пълна амнистия на политическите затворници, за да се дойде до едно умиротворяване на страната. С повика за ново управление, опряно на народа, той

отново е избран от казанлъчани за народен представител най-напред в XXIV, а след това и в XXV Народно събрание.

IV.

В резултат на произведените избори в края на годината и станалите политически размествания на 15 февруари 1940 г. министър-председател става проф. Богдан Филев. Известен историк и археолог, той е неизкушен в политиката човек, а това обстоятелство позволява на монарха да засили контрола си върху изпълнителната власт.

През есента на 1940 г. правителството внася в Народното събрание законопроект за защита на нацията. Опозицията във и извън парламента участва в широкото обществено движение против законодателното утвърждаване на антисемитизма. Петко Стайнов изрично подчертава, че не е сторонник на расовата теория и не вярва на приказките за чистата раса, която според него е само един мит. „Законопроектът – заявява Петко Стайнов, – като дели лицата, за да им определи място в България и да ограничи техните основни права, застава на почвата на един своего рода расизъм по рождение“. И още: „Законът – казва той – потъпква българската толерантност, едно от най-ценните достойнства, които имаме“.

Независимо от съпротивата на оппозицията на 1 март 1941 г. министър-председателят Богдан Филев подписва във Виена протокол за присъединяване на България към Трестранния пакт, а още същия ден германските войски преминават Дунава по посока на Гърция. В Народното събрание присъединяването към Тройния пакт е одобрено така, както настоява министър-председателят Богдан Филев: с овации, без разисквания. Думата искат Никола Мушанов и Петко Стайнов, но не я получават. Протестите на оппозицията са заглушени с викане на ура.

По-сериозен отпор опозиционните депутати оказват във връзка със сключването на дипломатическите отношения и обявяването на война на Великобритания и САЩ. На заседанието на Народното събрание от 13 декември 1941 г. Никола Мушанов и Петко Стайнов искат думата, но председателят на парламента поставя правителственото предложение на гласуване, без да позволи изява на оппозицията и официален протест от нейна страна. Опозиционните народни представители тропат по банките и демонстративно остават по местата си, докато депутатите от мнозинството, станали на крака, аплодират правителството. Още същия ден Никола Мушанов и Петко Стайнов подават интерпелация в Народното събрание, в която решително осъждат обявяването на война на Великобритания и САЩ.

През тежките години на войната Петко Стайнов получава статуса на народен трибун в очите на общественото мнение, а авторитетът му непрекъснато нараства. Показателно е обстоятелството, че при откриването на редовната

сесия на Народното събрание на 28 октомври 1942 г. цар Борис демонстративно се ръкува с народния представител Петко Стайнов.

По-късно през март 1943 г. народните представители Никола Мушанов и Петко Стайнов се противопоставят на експатрирането на евреите от Егейска Тракия и Македония. Това, което правите – подчертава Петко Стайнов – е проява на „беззаконие и безчовечност“. В заключение Петко Стайнов обобщава: „Не е късно никога да се поправи едно безчовечно нещо. Помнете! Наш дълг е да бъдем човечни!“. Гласът му остава глас в пустиня. Скоро след това върху стената на къщата, в която живее, се появява огромен надпис с червени букви: „Предател“.

След края на Втората световна война името му няма да попадне в официалния списък на „праведниците на света“ – едно обстоятелство, което идва само да покаже още веднъж колко несвършени са човешките дела. Но Петко Стайнов със своите речи и дела ще остане завинаги в паметта на човечеството като рицар на милосърдието и защитник на потиснатите и онеправданите.

На 28 август 1943 г. умира цар Борис III. Петко Стайнов участва в широко съвещание на опозиционните лидери, състояло се на 1 септември в дома на Никола Мушанов, на което се приема декларация с искане бъдещото регентство да се избере от Велико народно събрание, а изборите за него да се произведат в срок от един месец. При последвалите дебати в Народното събрание Петко Стайнов не е допуснат до трибуната, като предварително е изключен от списъка на ораторите.

През онези години на ожесточена конфронтация на „живот и смърт“ в тогавашното общество депутатът в парламента Петко Стайнов се застъпва за осъдените на смърт осем младежи поради участие в комунистическа конспирация, свързана с укриването на подводничарите от групата на Цвятко Радойнов. Застъпничеството на казанлъшкия народен представител пред министъра на правосъдието дава резултат и в крайна сметка смъртната присъда е отменена на 4 декември 1943 г., а младите хора са спасени.

В резултат на голямата американска бомбардировка над София, осъществена на 10 януари 1944 г., къщата на фамилия Маджарови на ул. „Славянска“ № 22 е разрушена, като загиват много членове на семейството, включително и доайенът Михаил Маджаров и съпругата му. А Петко Стайнов и Анна Каменова оцеляват по една случайност. Ранен в дясната страна на главата, професорът губи слуха на дясното си ухо. Още на другия ден Петко Стайнов с превързана глава се изправя на трибуната на Народното събрание, за да подложи на критика безотговорната политика на правителството, ангажирало страната в една война, която от привидно „символична“ става напълно „реална“.

Няколко дни след бомбардировката, при която загиват и техните родственици – младите съпрузи Петко Войников и Саша Пундева-Войникова, Анна и Петко осиновяват осиротелите им деца: Мария и Михаила. Семейството,

което няма собствени деца, полага големи грижи за отглеждането и възпитанието на своите племеннички.

Към средата на януари 1944 г. Петко Стайнов и Никола Мушанов чрез интерпелации и изказвания в Народното събрание пледират за излизане от Тристранния пакт. Паметна остава речта на Петко Стайнов от 24 януари 1944 г., когато той под формата на интерпелация пита правителството какво смята да направи за спасението на страната. Тази реч е своеобразна кулминация в неговата опозиционна дейност. „Налага се – подчертава той – да се засилят най-решително и незабавно връзките ни с нашата освободителка Русия“. Необходима е най-сетне „смяна на чиновническото правителство с друго, което се ползва с доверието на народа“. Мнозинството настръхва, надига се вой в залата. Крайните елементи скачат и го смъкват от парламентарната трибуна. Петко Стайнов отпечатва своята интерпелация на циклостил и започва да я разпространява в столицата и из страната.

Дейността на народния представител Петко Стайнов, превърнал се в говорител на легалната опозиция в страната, се наблюдава много внимателно и от Великите сили. Ето какво се казва в справка за него, направена от Европейския отдел на Народния комисариат на външните работи на СССР: „Енергичен и културен политически деец, комуто симпатизират демократичните елементи в страната, човек с голяма ерудиция, добър парламентарен оратор“.

На 19 август 1944 г. Петко Стайнов произнася голяма реч в Народното събрание. По-специално той подчертава, че „съдбата на нашето отечество виси на косъм“, и поставя въпроса как „да излезем от положението на война с Великите сили“. В заключение призовава към незабавно предприемане на „нова политика“, като завършва с думите: „Нямаме време за чакане“.

Към края на август Петко Стайнов се среща с министър-председателя Иван Багрянов, като в хода на разговора му заявява, че само обявяването на война на Германия може да ни спаси от съветска окупация. Впоследствие Петко Стайнов отклонява предложението да влезе в правителството на Константин Муравиев. Самите регенти отхвърлят категорично лансираната от Иван Багрянов идея Петко Стайнов да застане начело на правителството.

V.

Една от тежките фигури на легалната опозиция прави значима политическа крачка и се определя в подкрепа на Отечествения фронт. При създалата се драматична ситуация Петко Стайнов се присъединява към Отечественофронтовското правителство на Кимон Георгиев, дошло на власт в резултат от държавния преврат на 9 септември 1944 г. Една от първите задачи на новия външен министър е да подготви договора за примирие със Съветския съюз, САЩ и Великобритания, като за целта посещава Москва на 14 октомври 1944 г. начело на голяма българска делегация. Последвалите преговори с побе-

дителите във войната са тежки и уморителни, но Петко Стайнов умело и с достойнство отстоява българските национални интереси. Примирието е подписано на 28 октомври 1944 г. То предвижда в България да се установи демократичен политически режим. За контрол по изпълнение на съглашението се създава Съюзна контролна комисия, съставена от представители на СССР, САЩ и Великобритания. Самият той е определен за комисар по изпълнение клаузите на примирието.

Българският комисар по изпълнение на споразумението за примирие с такт и решителност защитава националните интереси в диалога с окупационните власти, които често приема формата на диктат. На два пъти в хода на военните действия – към края на 1944 г. и в началото на 1945 г. – той прави постъпки България да бъде призната за „съвоюваща страна“, но предложението му е отклонено от Великите сили.

Когато в началото на 1945 г. Петко Стайнов научава, че огромната част от народните представители от XXV Народно събрание са на път да бъдат осъдени на смърт, той се обръща към председателя на Съюзната контролна комисия с изрично искане да се удължи срокът на работа на „народния съд“. Неговите мотиви са, че при възприетата бърза процедура подсъдимите се съдят по „колективно обвинение“ и няма достатъчно време да се установи доколко всеки от тях има „конкретна вина“. Това искане среща категоричен отказ. Тепърва ще се осъзнават смисълът и значението на тези действия на българския външен министър и комисар по примирието с Великите сили, но те не са чисто и просто „плах опит за съпротива“ от страна на отечественофронтовското правителство, но съставляват преднамерено усилие да се прехвърли историческата отговорност за несправедливите присъди на „народния съд“ от победените върху победителите. По този начин Петко Стайнов дава възможност да се разбере от бъдещите поколения, че тези присъди не са акт на суверенна воля, а са продукт на форсмажорни обстоятелства.

По онова време участието на представителите на „Звено“ в правителството се цени изключително високо, като лично Йосиф Сталин в телефонен разговор с Георги Димитров упреква ръководството на комунистическата партия в България, че: „държат твърде висок тон“. А това обстоятелство може да накара „Звено“ да излезе от правителството, а това е крайно нежелателно.

На 1 октомври 1944 г. в София се свиква национална конференция на „Звено“, която решава дотогавашния политически кръг да се преобразува в политическа партия. За председател на централното управление на новата партия е утвърден Кимон Георгиев, а Петко Стайнов е избран за един от тримата подпредседатели на партията.

Петко Стайнов демонстрира нееднократно и по различни поводи лоялно политическо поведение към Отечествения фронт, но непрекъснато е „подозрян в поддържане на връзки със Запада“. А той полага огромни усилия за

постигането на прелом в отношението на западните сили спрямо България.

Към началото на май 1945 г. противоречията между различните отечественофронтовски партии нарастват. Върху БЗНС и неговия лидер Никола Петков се оказва мощен натиск за категорично разграничаване от д-р Г. М. Димитров и неговите поддръжници, който ще доведе до неочакван резултат, а именно: разцепление в ОФ и излизане на няколко партии в т.нар. ОФ-опозиция. Убеден, че разпадането на Отечествения фронт ще бъде „голямо нещастие за България“, на 13 юни 1945 г. Петко Стайнов се обръща с писмо до Георги Димитров, който се намира все още в Москва. В него той представя тревожното политическо положение в страната, като отхвърля обвиненията срещу Никола Петков и останалите земеделски министри в отечественофронтовското правителство за „някаква недоказана и недоизяснена геметовщина“ и апелира за усмиряване на българските комунисти. Писмото на професора остава без отговор.

Отношението на БРП (к) към Петко Стайнов по онова време е противоречиво и непостоянно. Освен всичко друго, него го подозират, че се опитва да изгради своя собствена силна „буржоазна“ партия в рамките на Отечествения фронт.

По-късно ОФ-опозицията се отцепва и поставя искането за отлагане на предстоящите общи парламентарни избори до създаване на нормални условия за тяхното произвеждане. При създалата се тежка ситуация, когато международното положение на страната все още не е уредено, външният министър Петко Стайнов решава на своя глава да даде на 22 август 1945 г. пресконференция за чуждестранните кореспонденти, на която заявява, че България ще изпълни едно решение на Съюзническата контролна комисия за евентуално отлагане на изборите. Изявлението на Петко Стайнов е определено от Георги Димитров в „гневна“ радиограма като „капитулантско поведение“, като „удар по позицията на ОФ“. Няма съмнение, че постъпката на Петко Стайнов е израз на отговорно национално мислене и правилно разбран национален интерес. Друг е въпросът, че тя слага край на ефективната му политическа кариера.

По онова време той запазва добрите си отношения с водача на оппозицията Никола Петков и често се среща и разговаря с него, като дори го посещава в дома му. Все пак чашата прелива тогава, когато през пролетта на 1946 г. Петко Стайнов изразява своето недоволство по повод ареста на Кръстьо Пастухов пред пълномощния министър на Съветския съюз в България. По-късно Петко Стайнов се явява пред съда, за да свидетелства в полза на Кръстьо Пастухов. Но както е известно от историята, това няма да помогне.

На 15 март 1946 г. Йосиф Сталин нарежда чрез Вячеслав Молотов на Георги Димитров и Трайчо Костов: „Необходимо е да се внесе изменение в разпределението на министерските портфейли между партиите... Следва да се издигне нов министър на външните работи вместо Стайнов, на когото ние не

вярваме... Хората на Стайнов в чужбина са противници на добрите отношения със СССР. Това по-нататък не може да се търпи, тъй като такова положение ще вреди на интересите на България“.

Недоверието към външния министър Петко Стайнов достига своята кулминация, когато се взема решение да му се назначат двама заместник-министри. Това е ново явление, което няма прецедент в дотогавашната управленска практика. Той улавя негласното послание и незабавно подава своята оставка. Самият Кимон Георгиев енергично защитава своя политически приятел, но не успява да го запази като външен министър в състава на своето правителство.

Изборите за Велико народно събрание не дават добри резултати за Народния съюз „Звено“, а срещу Петко Стайнов се предприемат публични нападки както в националните печатни медии, така и вътре в неговата партия. През същата тази 1947 г. Държавна сигурност създава досие на Петко Стайнов с кодово наименование „Сервис“, като го подозират, че е „сътрудник на английското разузнаване“, но разработката по негов адрес е започнала още през 1945 г. и ще продължи чак до 1960 г., когато най-сетне е прекратена. Петко Стайнов си прави необходимите изводи и отново се обръща към своите традиционни академични занимания.

Всъщност Петко Стайнов продължава да участва под една или друга форма в националния политически живот. Той е избран и преизбран като народен представител, като спорадично внася по някоя от своите интерпелации към правителството, но вече нищо не е същото, както преди. И това е така, защото самото Народно събрание се превръща в номинална институция, която формално регистрира взетите на друго място политически решения през годините на тоталитарния режим. На него се гледа като на отломка от една отдавна отминала епоха.

VI.

През пролетта на 1947 г. Петко Стайнов повторно е избран за професор по административно право в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Двамата рецензенти – проф. Ангел Ангелов и проф. Димитър Силяновски, правят систематичен преглед на научните му приноси и изтъкват неговите заслуги като основоположник на модерното административно право и процес в България. През следващите години проф. Петко Стайнов полага усилия да приспособи своя лекционен курс към новите изисквания на установения в страната политически режим. Иначе казано: проявява „готовност“ да влезе „в крак с времето и народа“ (по думите на акад. Любен Василев), като „подлага на критична преоценка и свои собствени предишни становища по едноименните проблеми, с които се е занимавал преди 9 септември 1944 г.“

Ето словестния портрет на Петко Стайнов, направен по спомени на младия по онова време асистент и бъдещ професор Борис Яновски: „Бе винаги с

високо вдигната глава, с блестящи дълбоко поставени очи, с широка усмивка на тънките устни, с изпъкнала ябълка на шията, върху която стърчи цветна папионка. Профилът му – профил на сокол“.

В края на творческия си път Петко Стайнов се занимава с проблемите на опазването на природната среда, като публикува монографията „Защита на природата. Правни изследвания“ (1970), преведена по късно и на руски език (1974). В определен смисъл той се явява родоначалник на екологичното право в България.

Научните интереси на Петко Стайнов са широкообхватни и интердисциплинарни. Той се интересува от различни теми и проблеми. И безспорно умее да влияе на другите. При което не става дума само за обстоятелството, че правейки, както се казва, през известен период „времето“ при Юридическия факултет, той допринася особено много за привличането в него на принадлежащите към неговия кръг личности: А[нгел] Ангелов, Ж[ивко] Сталев, Ив[ан] Ненов, М[ихаил] Андреев и някои други. Но по-важното е друго: всеки един от тези хора оправдава доверието и изпълнява своя дълг към науката и към държавата.

„Целият мой живот – заявява Петко Стайнов на предизборно събрание през 1971 г. – е преминал в служба на България.“ Това е една от последните му публични изяви преди смъртта, дошла на 24 юли 1972 г. Отива си от живота един колос на нашата юридическа наука и на националната ни политика. Мнозина са изненадани да научат, че в завещанието си Петко Стайнов поискал да не му се прави никакво тържествено погребение. Той се отказва от обичайните посмъртни словоизлияния на своите съвременници, защото много добре знае, че те не го разбират. Затова оставя оценката на своя живот и на своето дело на историята. Става така, както той казва още приживе: „Тялото на земята – делото на народа!“.

Животът и делото на Петко Стайнов (1890 – 1972), които се разгръщат в следващи една след друга преломни епохи, не се побират в обичайните за страната идеологически и политически разграничения и разделения.

Неговите солидни академични постижения са в основата на успешната му политическа кариера. При него призванието на „учения“ се слива с призванието на „политика“ в една цялостна и завършена личност. Обвиняван приживе във „византийщина“ и „макиавелизъм“ от някои свои съвременници, Петко Стайнов никога не слиза до равнището на политическия цинизъм, но винаги остава верен на своето демократично кредо и хуманистични идеали. Неговата широка култура и научна ерудиция му позволяват да обхваща целия хоризонт на обществената проблематика. А пословичната му политическа интуиция дава възможност на Петко Стайнов бързо и своевременно да се ориентира и в най-сложната конфигурация от интереси, както и да намира най-добро решение и при най-неблагоприятното стечение на обстоятелствата. Водещ

мотив в неговите помисли и действия винаги е било чувството за политически реализъм относно висшите национални цели. „Една от слабостите на нашите дейци в миналото – споделя с горчивина Петко Стайнов – е била липсата на чувство за реалност. Затова загубихме две войни подред“. Петко Стайнов – както в личен, така и в обществен план – винаги отстоява собствената си гледна точка, но прави това с такт и умение, като никога не прекрива невидимата черта, отвъд която няма път назад, а компромисът става невъзможен.

Политическите режими идват и си отиват заедно със своята идеологическа обремененост, но държавата остава. Държавническото начало е водещото начало в неговата дейност. Единственият възможен критерий за оценка на неговите помисли и действия са висшите национални интереси. В края на своя живот той ще заяви: „Аз винаги и навсякъде съм се стремил да бъда българин, да мисля за България, да се боря за България, да виждам света през очите на България и на българския народ“. Видян от тази гледна точка и оценяван от такива позиции, Петко Стайнов е един обществен и политически феномен, който няма аналог в новата и най-новата история на страната.

LIFE AND WORK OF ACAD. PETKO STAYNOV

Abstract. The article is devoted to the life and work of Acad. Petko Staynov – a bright personality, that left permanent traces in the Bulgarian journalism, public life, politics and statehood.

✉ **Prof. Dr. Georgi Bliznashki**
Faculty of Law
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: georgi_bliznashki@yahoo.com